

Efling umferðarfræðslu í skólum; Markmið og leiðir

Áfangaskýrsla

Samgönguráðuneytið

maí 2008

Efnisyfirlit

1.0 Formáli	4
2.0 Megintillögur starfshópsins.....	6
3.0 Stefnumörkun stjórnvalda í málefnum umferðarfræðslu í skólum	7
3.1 Umferðaröryggisáætlun stjórnvalda fyrir árin 2007-2010	8
3.2 Framlög af umferðaröryggisáætlun til umferðarfræðslu í skólum.....	8
3.3 Kostnaður samfélagsins af umferðarslysum.....	9
3.4 Lagaumgjörð umferðarfræðslu barna í grunnskólum	10
4.0 Núverandi fyrirkomulag umferðarfræðslu í skólum	11
4.1 Umferðarfræðsla í leikskólum.....	12
4.2 Aðalnámskrá grunnskóla.....	13
4.3 Skólanámskrá	13
4.4 Námsgreinin lífsleikni í grunnskólum.....	14
4.4.1 Áfangamarkmið við lok 4. bekkjar grunnskóla	15
4.4.2 Áfangamarkmið við lok 7. bekkjar grunnskóla	15
4.4.3 Áfangamarkmið við lok 10. bekkjar grunnskóla	15
4.5 Umferðarfræðsla sem valgrein í 8.-10. bekk grunnskóla	16
4.6 Umferðarfræðsla í framhaldsskólum.....	16
4.7 Móðurskóli í umferðarfræðslu.....	18
5.0 Ný löggjöf um grunnskóla og leikskóla	20
5.1 Frumvarp til laga um leikskóla	20
5.2 Frumvarp til laga um grunnskóla.....	20
5.3 Ný lög um umferðarfræðslu í Danmörku.....	21
6.0 Skipan umferðarfræðslu í skólum til framtíðar	23
6.1 Umferðarfræðslusvið Umferðarstofu	23
6.2 Mikilvægi fjölbreytni í umferðarfræðslu í skólum.	24
6.3 Breyttur samgöngumáti og umferðarfræðsla í skólum	25
6.4 Umferðarfultrúar í skólum	25
6.5 Umferðaröryggisáætlun í grunnskólum.....	26
6.6 Hlutverk lögreglu í umferðarfræðslu í skólum endurskilgreint.....	26
6.7 Að rödd barna heyrir.....	27
6.8 Hlutverk foreldra í umferðarfræðslu barna verði skilgreint	28
6.9 Hlutverk kennara í umferðarfræðslu í skólum.....	28
6.10 Umferðaröryggismál barna á sérstakri heimasíðu.....	29
7.0 Þróun og gerð námsefnis	31
Heimildaskrá	33

„Það sem barni er fyrir bestu skal ávallt hafa forgang þegar félagsmálastofnanir á vegum hins opinbera eða einkaaðila, dómstólar, stjórnvöld eða löggjafarstofnanir gera ráðstafanir sem varða börn.

Með hliðsjón af réttindum og skyldum foreldra eða lögráðamanna, eða annarra sem bera ábyrgð að lögum á börnum, skuldbinda aðildarríki sig til að tryggja börnum þá vernd og umönnun sem velferð þeirra krefst, og skulu þau í því skyni gera allar nauðsynlegar ráðstafanir á sviði löggjafar og stjórnsýslu.“

Úr 3. gr. barnasáttmála Sameinuðu þjóðanna.

1.0 Formáli

Í mars 2007 var starfshópur samgönguráðherra skipaður sem ætlað var að móta tillögur um útfærslu og tilhögun umferðarfræðslu í skólum landsins í samráði við hagsmunaaðila.

Í skipunarbréfi sagði orðrétt: „Í umferðaröryggisáætlun stjórnvalda fyrir árin 2007-2010 sem er hluti af samgönguáætlun fyrir sama tímabil er sérstök áhersla lögð á mikilvægi fræðslu barna og ungmenna í forvörnum gegn umferðarslysum. Til að framfylgja þeim hugmyndum sem þar koma fram hefur samgönguráðherra ákveðið að fela starfshópi á vegum ráðuneytisins að móta tillögur um útfærslu og tilhögun umferðarfræðslu í skólum landsins í samráði við hagsmunaaðila.“

Upphaflega starfshópin skipuðu:

Ásta Egilsdóttir	tilnefnd af Grundaskóla
Tryggvi Jakobsson	tilnefndur af Námsgagnastofnun
Guðni Olgeirsson	tilnefndur af menntamálaráðherra
Knútur Hafsteinsson	tilnefndur af Ökukennarafélagi Íslands
Kristín Björg Þorsteinsdóttir	tilnefnd af Umferðarstofu
Birna Hreiðarsdóttir	skipuð af samgönguráðherra til að vera formaður starfshópsins og skrifaði jafnframt skýrsluna.

Karin Erna Elmarsdóttir, starfsmaður Umferðarstofu, hefur sótt fundi starfshópsins og tók sæti Kristínar Bjargar Þorsteinsdóttur þann 12. febrúar 2008.

Þann 11. september sl. tók Þórdís Þórisdóttir sæti Ástu Egilsdóttur í starfshópnum sem fulltrúi Grundaskóla. 12. febrúar 2008 tók Sigurður Arnar Sigurðsson sæti Þórdísar í starfshópnum.

Fyrsti fundur starfshópsins var haldinn 16. mars 2007. Haldnir voru 11 fundir í starfshópnum, auk þess sem umtalsverð gagnaöflun fór fram milli funda.

Til að skjóta frekari stoðum undir heildstæða skýrslu um umferðarfræðslu í skólum var að mati starfshópsins ekki hjá því komist að gera sérfræðilega rannsókn á núverandi umfangi og inntaki

umferðarfræðslu í skólum og byggja þannig tillögur um framkvæmd umferðarfræðslu í skólum til framtíðar á þeim niðurstöðum ásamt tillögum starfshópsins. Í samræmi við tillögu starfshópsins var ákvörðun tekin um að Umferðarstofa gerði samning við dr. Valdimar Briem, sálfræðing, um framkvæmd þessa þáttar verkefnisins.

Skýrsla sú sem nú sér dagsins ljós er áfangaskýrsla, sem ætlað er að varpa ljósi á núverandi umhverfi umferðarfræðslu í skólum, lagaumhverfi og gera grein fyrir tillögum og hugmyndum sem starfshópurinn telur mikilvægt að tekið verði fyrir í lokaskýrslu þeirri sem ætlað er að leggja fram tillögur um fyrirkomulag umferðarfræðslu í skólum.

Í þessu sambandi er vert að hafa í huga stefnumörkun ríkisstjórnarinnar í málefnum umferðarfræðslu í skólum, en í stefnuræðu forsætisráðherra, Geirs H. Haarde, á Alþingi þann 2. október 2007 sagði hann orðrétt: „Til stendur að stórauka eftirlit, fræðslu og áróður gegn akstri undir áhrifum vímuefna, ofsaakstri og akstri án bílbelta. Jafnframt verður umferðarfræðsla í skólum stóraukin.“ (<http://www.forsaetisraduneyti.is/radherra/raedurGHH/nr/2723>). Því er ljóst að það er skýr stefna stjórnvalda að endurskoða málefni umferðarfræðslu í skólum í því skyni að fækka umferðarslysum og gera samgöngur öruggari.

Nú stendur yfir heildarendurskoðun á umferðarlögum nr. 50/1987 í nefnd sem skipuð var af samgönguráðherra, Kristjáni L. Möller. Samkvæmt starfsáætlun nefndarinnar er ráðgert að vinnu hennar ljúki um áramót 2008-2009. Skýrslu þessari er jafnframt ætlað að vera innlegg í starf umferðarlaganefndar að því er varðar löggjöf um umferðarfræðslu í skólum.

2.0 Megin tillögur starfshópsins.

- Að umferðarfræðsla verði styrkt enn frekar sem skilgreindur þáttur í aðalnámskrám fyrir leik-, grunn- og framhaldsskóla.
- Að menntamálaráðuneytið hafi frumkvæði að því að gefa út handbók um markmið og leiðir í umferðarfræðslu í skólum.
- Að 117. gr. umferðarlaga nr. 50/1987 verði felld út við endurskoðun umferðarlaga sem nú stendur yfir. Einnig verði reglugerð um umferðarfræðslu nr. 534/1989 felld formlega úr gildi.
- Að starf Umferðarstofu verði eflt og að sett verði á stofn umferðarfræðslusvið Umferðarstofu sem gegni lykilhlutverki í að miðla upplýsingum um umferðarmál til barna og ungmenna í skólum landsins.
- Að áhersla verði lögð á fjölbreytni í kennslu í umferðarfræðslu í skólum og leitast verði við að samþætta umferðarfræðslu öðrum námsgreinum og ólíkum valkostum í samgöngum eins og unnt er.
- Að hvatt verði til að skólar setji sér umferðaröryggisáætlanir sem hluta af skólanámskrá og umferðaröryggisáætlun viðkomandi sveitarfélags.
- Að hvatt verði til að umferðarfulltrúar verði tilnefndir í öllum leikskólum, grunnskólum og framhaldsskólum.
- Að hvatt verði til þess að umferðarfræði verði hluti af almennu kennaranámi.
- Að gerður verði samningur við embætti Ríkislögreglustjóra um þátttöku lögreglunnar í umferðarfræðslu í skólum.

-
- Að boðið verði upp á umferðarfræðslu sem valgrein í 8.-10. bekk grunnskóla.
 - Að umferðarfræðsla í framhaldsskólum verði þróuð í takt við breyttar áherslur í samgöngumálum.
 - Að heimilt verði að meta ökunám til eininga í framhaldsskólum.
 - Að þróað verði enn frekar vefsvæðið www.umferd.is þannig að það nái til allra atriða varðandi umferðarfræðslu barna frá leikskóla og upp í framhaldsskóla.
 - Að almennur umferðaröryggisdagur verði haldinn árlega að hausti þegar skólarnir taka til starfa.
 - Að samstarfsverkefni Umferðarstofu, Grundaskóla og Námsgagnastofnunar á sviði umferðarfræðslu í skólum verði eftl.
 - Að þróað verði námsefni og viðfangsefni til umferðarfræðslu í skólum og fjármagni veitt til þess. Verði því skipt á eftirfarandi aldurstig:
 1. Námsefni fyrir leikskóla.
 2. Námsefni fyrir grunnskóla sem skiptist í eftirfarandi hluta:
 - a. fyrir 1.-4. bekk grunnskóla.
 - b. fyrir 5.-7. bekk grunnskóla.
 - c. fyrir 8.-10. bekk grunnskóla.
 3. Námsefni fyrir framhaldsskóla.

3.0 Stefnumörkun stjórnvalda í málefnum umferðarfræðslu í skólum

3.1 Umferðaröryggisáætlun stjórnvalda fyrir árin 2007-2010

Í umferðaröryggisáætlun ríkisstjórnarinnar fyrir árin 2007 til 2010 sem er hluti af

samgönguáætlun og samþykkt var á Alþingi á vorþingi 2007 eru eftirfarandi stefnumið sett fram:

- Að fjöldi látinna í umferð á hverja 100.000 íbúa verði ekki meiri en það sem lægst gerist hjá öðrum þjóðum árið 2016.
- Að fjöldi látinna og alvarlegra slasaðra í umferðinni lækki að jafnaði um 5% á ári til ársins 2018.

Með aðgerðum á grundvelli umferðaröryggisáætlunar er stefnt að því að ná ofangreindum markmiðum stjórnvalda um fækkun umferðarslysa. Með öflugri umferðarfræðslu í skólum er stefnt að því að að koma í veg fyrir slys á börnum í umferðinni og jafnframt að slík fræðsla stuðli að ábyrgri umferðarhegðun barna til framtíðar og leggi heilbrigðan grunn að fullri þátttöku þeirra í umferðinni.

Til að ná fram markmiðum umferðaröryggisáætlunar er undir lið 5.2.2, fræðsla og áróður fjallað um umferðaröryggi í aðalnámskrá grunnskóla og leikskóla en þar eru eftirfarandi markmið sett fram:

- Að efld verði gerð kennsluefnis fyrir leik-, grunn og framhaldsskóla.
- Að kennsluefni verði samhæft við það efni um umferðarfræðslu sem Grundarskóli, í samvinnu við Námsgagnstofnun og Umferðarstofu, vinnur að.
- Að kannað verði hvort og hvernig námsefni lögreglunnar í umferðarfræðslu geti nýst í gerð þessa námsefnis.
- Að efld verði kennsla um umferðaröryggi og gerð að föstum lið í námskrá grunnskóla og leikskóla.
- Að ráðinn verði sérfræðingur til Umferðarstofu með áherslu á umferðaröryggi.

3.2 Framlög af umferðaröryggisáætlun til umferðarfræðslu í skólum

Til að ná fram markmiðum þeim um fækkun umferðarslysa sem stefnt er að í umferðaröryggisáætlun, sbr. kafli 3.1 hér að framan nemur heildarframlag samgönguráðuneytisins til verkefna á grundvelli umferðaröryggisáætlunar 1.763 milljónum króna yfir tímabilið 2007-2010.

Af þessar upphæð er gert ráð fyrir að 100 milljónum króna verði varið til uppbyggingar umferðarfræðslu í skólum. Af þeirri upphæð fara 6 milljónir króna árlega til Grundaskólaverkefnisins sem síðar verður vikið að og 4 milljónir króna til annarra skóla. Í gerð fræðsluefnis fara 5 milljónir króna, en 10 milljónir króna til verkefnastjórnar, fræðslu og þjálfunar.

3.3 Kostnaður samfélagsins af umferðarslysum

Árið 2006 gerði Verkfræðistofan Línuhönnun skýrslu um kostnað vegna umferðarslysa með styrk frá RANNUM (rannsóknarráði umferðaröryggismála) og Framkvæmdasviði Reykjavíkurborgar ([http://vgwww.vegagerdin.is/vefur2.nsf/Files/2006_rannum_kostn_alvarl/\\$file/2006-05-15%20Kostna%c3%b0ur%20umfer%c3%b0arslysa%20eftir%20alvarleika.pdf](http://vgwww.vegagerdin.is/vefur2.nsf/Files/2006_rannum_kostn_alvarl/$file/2006-05-15%20Kostna%c3%b0ur%20umfer%c3%b0arslysa%20eftir%20alvarleika.pdf)).

Þar kemur fram að miðað við útreikninga á kostnaði vegna umferðarslysa hér á landi frá árinu 1995 nemi kostnaður samfélagsins af umferðarslysum um 21 – 29 milljörðum íslenskra króna árlega miðað við árið 2005 ef núvirt er með hliðsjón af meðalvísitölu launa árin 1995 og 2005.

Í Evrópu eru umferðarslys meginorsök banaslysa einstaklinga á aldrinum 5-24 ára. En það eru ekki einungis banaslysin sem eru afleiðingar umferðarslysa. Áætlað er að fyrir hvern sem deyr í umferðinni slasist 20 alvarlega og auk þess sem 70 manns þurfi að leita sér læknishjálpar vegna umferðarslysa (Youth and Road Safety in Europe. 2007:4).

Í Bretlandi er kostnaði vegna umferðarslysa skipt í eftirfarandi flokka:

- Læknis- og heilsufarskostnaður
- Tapaður vinnutími
- Þjáningar, kvalir og sorg
- Efnislegt tjón
- Kostnaður vegna lögregluafskipta og neyðarþjónustu
- Vátryggingar
- Kostnaður vegna lögfræðiaðstoðar og rekstar máls fyrir dómi.

Sérfræðingar OECD, Efnahags- og framfarastofnunar Evrópu (http://www.oecdobserver.org/news/fullstory.php/aid/1285/Road_safety:_Making_roads_healthy.html) hafa reiknað út að kostnaður aðildarlandanna vegna umferðarslysa nemi á bilinu 2 til 3% af

þjóðarframleiðslu landanna. Breskir sérfræðingar hafa metið kostnað af hverju banaslysi í umferðinni til 1,7 milljóna breskra punda eða u.þ.b. 246 milljóna króna.

Þó erfitt sé að meta fjárhagslegan ávinning af aukinni og virkri umferðarfræðslu í skólum er engum vafa undirorpið að hún mun skila sér í bætту umferðaröryggi þegar litið er til lengri tíma og þar með fækkun umferðarslysa. Því er til mikils að vinna að efla umferðarfræðslu í skólum þannig að tryggt sé að hún nái til allra barna frá leikskólaaldri að 18 ára aldri.

3.4 Lagaumgjörð umferðarfræðslu barna í grunnskólum

Fjallað er sérstaklega um umferðarfræðslu í skólum í 117. gr. umferðarlaga nr. 50/1987 en þar segir: „Kennsla í umferðarreglum skal fara fram í grunnskólum. Menntamálaráðherra setur, að fenginni umsögn Umferðarstofu, reglugerð um tilhögun kennslunnar og prófkröfur. Ráðherra getur og með sama hætti sett reglur um slíka kennslu í öðrum skólum”. Grein þessi er efnislega samhljóða 89. gr. umferðarlaga nr. 40/1968 að því viðbættu að gert er ráð fyrir því að ráðherra geti sett reglur um að umferðarfræðsla nái til fleiri skóla en grunnskóla. Því má segja að þetta ákvæði hafi haldist svo til óbreytt í umferðarlögum í 40 ár.

Almenn ákvæði um umferðarfræðslu eru síðan að finna í d. lið 112. gr. umferðarlaga en þar segir að hlutverk Umferðarstofu sé að annast fræðslu og upplýsingamiðlun um umferðarmál. Í 116. gr. umferðarlaga er hlutverk sveitarstjórna í umferðarfræðslu jafnframt tilgreint. Þar segir að sveitarstjórnnum beri að fræða almenning um umferðarmál, eftir því sem staðhættir gefa efni til, svo og þær sérreglur er gilda á hverjum stað.

Með lögum nr. 66/1995 um grunnskóla voru málefni grunnskóla flutt yfir til sveitarfélaga. Eftir sem áður setur menntamálaráðuneyti grunnskólum aðalnámskrá, ber ábyrgð á að til séu fullnægjandi námsgögn vegna skyldunáms og hefur eftirlit með starfsemi grunnskóla. Á heimasíðu Umferðarstofu kemur fram að frá því að grunnskólinn fluttist til sveitarfélaga hafi umferðarfræðsla í grunnskólum landsins ekki verið í föstum skorðum (Umferðarstofa, www.us.is). Ekki eru sérstök ákvæði um umferðarfræðslu í skólum í grunnskólalögum.

Þegar málefni grunnskólans höfðu verið flutt til sveitarfélaga má leiða að því rök að eðlilegra hefði verið að flytja ákvæði 117. gr. umfl. í lög um grunnskóla í stað þess að hafa það óbreytt á forræði dómsmálaráðherra í umferðarlögum. Reglugerð um umferðarfræðslu nr. 534/1989 var

sett á grundvelli 117. gr. umfl. en telja verður óeðlilegt að ætla öðru ráðuneyti að setja reglugerð en því sem ber ábyrgð á viðkomandi málaflokki. Nauðsynlegt er því að fella núgildandi reglugerð úr gildi og beina þeim tilmælum í stað þess til menntamálaráðuneytis að fjalla með skýrum hætti um umferðarfræðslu í aðalnámskrám leikskóla, grunnskóla og framhaldsskóla.

Samningur Sameinuðu þjóðanna um réttindi barnsins, öðru nafni Barnasáttmáli Sameinuðu þjóðanna, var fullgiltur af Íslands hálfu þann 28. október 1992 og öðlaðist gildi hér á landi þann 27. nóvember 1992 (http://www.barn.is/adalsida/barnasattmalinn/barnasattmalinn_i_heild/.) Samningurinn hefur hins vegar ekki verið lögfestur hér á landi en fullgilding hans felur í sér að Ísland er skuldbundið að þjóðarétti til að virða og uppfylla ákvæði hans.

Í 3. tl. 3. gr. Barnasáttmálans er lögð sú skylda á herðar aðildarríkjum sáttmálans að sjá svo um að allir þjóðfélagshópar (einkum þó börn og foreldrar) eigi aðgang að fræðslu og fái aðstoð við að beita grundvallarþekkingu í slysavörnum.

Í 3. mgr. 76. gr. stjórnarskárinnar segir jafnframt: „Börnum skal tryggð í lögum sú vernd og umönnun sem velferð þeirra krefst.“

Ekki verður á móti mælt að umferðarfræðsla er eitt sterkasta vopn stjórnvalda til að vernda börn gegn slysum en umferðarslys eru enn algengustu slys á börnum þó að úr þeim hafi dregið á seinni árum. Því má leiða að því rök að þessar skuldbindingar stjórnvalda gagnvart börnum geri það enn brýnna en ella að tryggð verði fræðsla um umferðarmál í skólum þannig að öll börn njóti markvissrar umferðarfræðslu hér á landi allt frá leikskólaaldri og upp í framhaldsskóla.

4.0 Núverandi fyrirkomulag umferðarfræðslu í skólum

Fjölmarginir aðilar koma að skipulagi skólastarfs og geta haft áhrif á áherslur í hverjum skóla fyrir sig. Skólar starfa samkvæmt lögum og ramma aðalnámskrár, sem menntamálaráðherra setur, og

útfæra markmið aðalnámskrár í skólanámskrá þar sem nánar er tiltekið hvaða leiðir skuli farnar að markmiðum.

Meginábyrgð á skipulagi náms í leik- og grunnskólum er á herðum menntamálaráðherra sem setur skólum aðalnámskrá. Skólanefndir fara með málefni leik- og grunnskóla í umboði sveitarstjórna og bera ábyrgð á framkvæmd og eftirfylgni laga og reglugerða um skólamál. Í lögum um leikskóla og lögum um grunnskóla er skýrt kveðið á um að skólinn starfi í samráði við foreldra og hafa foreldrar rétt til setu í skólanefndum með málfrelsi og tillögurétt.

Samkvæmt 9. gr. laga um grunnskóla nr. 66/1995 fer menntamálaráðherra með yfirstjórn þeirra málefna sem löggin taka til og hefur eftirlit með því að sveitarfélög uppfylli þær skyldur sem löggin, reglugerðir og aðalnámskrá grunnskóla kveða á um. Hluverk grunnskólans er, í samvinnu við heimilin, að búa nemendur undir líf og starf í lýðræðisþjóðfélagi sem er í sífelldri þróun, sbr. 2. gr. grunnskólalaga.

4.1 Umferðarfræðsla í leikskólum

Samkvæmt 3. gr. laga nr. 78/1994 um leikskóla fer menntamálaráðuneytið með yfirstjórn þeirra mála sem löggin taka til. Hins vegar skal bygging og rekstur leikskóla vera á kostnað og í umsjón sveitarstjórna og sjá þær um framkvæmd laganna. Menntamálaráðherra setur leikskólum aðalnámskrá þar sem kveðið er á um uppeldis- og menntunarhlutverk leikskólans, gildi leiksins og meginstefnu varðandi starfshætti og innra gæðamat. Á bls. 27 í aðalnámskrá leikskóla er minnst á umferð, en þar segir: „Leggja þarf áherslu á reglur sem gilda um umferð og að gæta varúðar á götum. Börn þurfa að kynna umferðinni og læra hegðunar- og umferðarreglur jafnskjótt og þau hafa þroska til. Þetta stuðlar að auknu öryggi þeirra og réttum viðbrögðum í umferðinni.”

Skólanámskrá hvers leikskóla á að sýna hvernig skólinn hyggst vinna að þeim uppeldismarkmiðum sem aðalnámskrá setur, hvernig þörfum hvers barns verði mætt og hvernig starfið skuli skipulagt og samþætt. Í skólanámskrá skal taka tillit til aldurs, þroska og þarfa barna

og séraðstæðna skólans. Umferðarfræðsla í leikskólum er útfærð í leikskólum miðað við aðstæður hvers leikskóla og er mjög mismunandi hvað fræðslan hefur stóran sess í leikskólastarfinu.

Umferðarskólinn „ungir vegfarendur” er rekinn af Umferðarstofu og fá öll börn á aldrinum 3-7 ára fræðsluefni frá umferðarskólanum sent heim til sín. Ennfremur hafa leikskólakennarar og lögregluþjónar, í samstarfi við Umferðarstofu haft sérstök námskeið fyrir 5 og 6 ára leikskólabörn á hverju vori þar sem farið er yfir öryggisatriði í umferðinni.

4.2 Aðalnámskrá grunnskóla

Ný aðalnámskrá grunnskóla tók gildi 1. ágúst 2007. Hún greinist í þrettán hluta, almennan hluta og tólf greinahluta. Í almenna hlutanum er meðal annars fjallað um uppeldishlutverk grunnskólans, meginstefnu í kennslu og kennsluskipan og hlutafallslega skiptingu tíma milli námssviða og námsgreina. Í greinahlutum aðalnámskrár eru sett fram meginmarkmið í námi og kennslu og fjallað um inntak og skipulag náms á tilteknum námssviðum (<http://www.menntamalaraduneyti.is/utgefing-efni/namskrar//nr/3953>).

Lokamarkmið og áfangamarkmið lífsleikni eru sett fram í námskránni. Lokamarkmið eiga að skýra almennan tilgang náms og lýsa því sem skólar eiga að stefna að. Áfangamarkmiðum er deilt niður á þrjú stig grunnskólans þ.e. 1.-4. bekk, 5.-7. bekk og 8.-10. bekk. Í námskránni eru einnig birt dæmi um þrepamarkmið sem leiða að því að skólar nái settum áfangamarkmiðum. Skólanámskrá á að sýna nánari útfærslu á þrepamarkmiðum.

Það er á valdi menntamálaráðherra að ákveða í hvaða skyldunámsgreinum skuli leggja fyrir samræmd próf og hefur lífsleikni ekki verið hluti af þeim greinum.

4.3 Skólanámskrá

Í skólanámskrám skal útfæra nánar markmið aðalnámskráa, hvaða leiðir skuli fara að markmiðum og hvernig árangur skuli metinn. Samkvæmt aðalnámskrá grunnskóla í lífsleikni er skólum skylt að skilgreina lífsleikniáætlun og birta í skólanámskrá og hafa fjölmargir skólar útfært slíkar lífsleikniáætlanir. Auk þess eru sett fram fleiri markmið sem tengjast því að nemandi læri ábyrga

hegðun, hafi skilning á því hvernig hegðun hefur áhrif á umhverfið og geti tekið ábyrga afstöðu gagnvart áróðri sem hægt er að yfirfæra á umferðarfræðslu.

4.4 Námsgreinin lífsleikni í grunnskólum

Umferðarfræðsla í grunnskólum er ein af þeim greinum sem fellur undir námsgreinina lífsleikni sem er sjálfstæð námsgrein og hefur ráðstöfunartíma í viðmiðunarstundarskrá fyrir fjórða til tíunda bekk. Námsgreininni lífsleikni er meðal annars ætlað að auðvelda skólum að verða við kröfum um ýmsa fræðslu sem fellur utan hefðbundinna námsgreina samkvæmt lögum og ýmsum skuldbindingum.

Í aðalnámskrá er þess getið að þótt greinin fái ekki fasta tímaúthlutun fyrr en í fjórða bekk í viðmiðunarstundarskrá þá hefjist kennsla í lífsleikni fyrr þar sem nám yngstu barnanna sé samofió markmiðum sem skilgreina má sem lífsleikninám.

Í 4. bekk verður kennslan greinabundnari og því er talið nauðsynlegt að festa tíma í viðmiðunarstundarskrá til að sinna þessum mikilvæga þætti í skólastarfinu. (http://bella.mrn.stjr.is/utgafur/adalnamskra_grsk_lifsleikni.pdf :4).

Í aðalnámskrá grunnskóla koma eftirfarandi markmið fram varðandi lífsleikni: „Með lífsleikni sem sérstakri námsgrein er verið að svara kalli nútímans um að búa nemandann betur undir að takast á við lífið. Til þess þarf að veita honum tækifæri til aukinnar sjálfsþekkingar svo hann beri kennsl á sterkar og veikar hliðar sínar og beri virðingu fyrir sjálfum sér.“ Og enn fremur: „Lífsleikni gefur dýrmætt tækifæri til þess að efla félagsþroska nemenda og borgaravitund. Fengist er við þætti sem tengjast því að vera þáttakandi í lýðræðislegu þjóðfélagi, s.s. jafnrétti, réttindi, skyldur og ábyrgð, mannréttindi, umburðarlyndi og gagnkvæma virðingu.“(bls. 4). Ekki verður séð að umferðarfræðsla í skólum falli beint að þessum markmiðum, en eftirfarandi skilgreining á markmiðum lífsleikni kemst nær því að ná yfir nám í umferðarfræðslu: „Um er að ræða viðfangsefni sem oft á tíðum eru sótt í nánasta umhverfi nemandans og hann þarf að glíma við í daglegu lífi. Nefna má forvarnir og slysavarnir.“ (bls. 6).

4.4.1 Áfangamarkmið við lok 4. bekkjar grunnskóla

Í kaflanum um áfangamarkmið í lífsleikni við lok 4. bekkjar (samfélag, umhverfi, náttúra og menning) kemur fram að nemandi eigi að:

- Kunna skil á umferðarreglum fyrir gangandi vegfarendur
- Þjálfast í notkun reiðhjóls sem leiktækis á leiksvæðum og stígum og kunna skil á umferðarreglum sem gilda um hjólandi vegfarendur
- Geta bent á slysagildrur í umhverfinu, í umferðinni og á heimilum og þekktja varasöm efni sem þar kunna að vera geymd
- Geta leitað eftir upplýsingum og leiðbeiningum til að rata um umhverfi sitt, t.d. munnlegum fyrirmælum eða vegvísunum.

Eins og að framan er getið er ekki gert ráð fyrir sérstökum tíma í aðalnámsskrá 1.-4. bekkjar í lífsleikni til að auðvelda nemendum að ná fram þessum markmiðum.

4.4.2 Áfangamarkmið við lok 7. bekkjar grunnskóla

Í kaflanum samfélag, umhverfi, náttúra og menning í áfangamarkmiðum í lífsleikni við lok 7. bekkjar er stefnt að því að nemandi:

- hafi tileinkað sér helstu umferðarreglur og þekki helstu umferðarmerki.

Í 4.- 7. bekk grunnskóla er ein kennslustund á viku ætluð til kennslu í öllum greinum lífsleikni.

4.4.3 Áfangamarkmið við lok 10. bekkjar grunnskóla

Lokamarkmið í lífsleikni í grunnskóla sem tengjast umferðarfræðslu eru að nemandi:

- hafi öðlast samfélagslega yfirsýn sem geri honum kleift að skilja og virða reglur samfélagsins
- sé meðvitaður um ýmsar hættur og slysagildrur í umhverfi sínu og rétt viðbrögð við þeim, svo sem í umferðinni, á heimilum og í tengslum við hamfarir í náttúrunni
- sé meðvitaður um nauðsyn ábyrgrar hegðunar í umferðinni.

Engar leiðbeiningar eru að finna að öðru leyti um það hvernig skólum er ætlað að ná fram þessum markmiðum, eins og bent er á í skýrslu Valdimars Briem um umferðarfræðslu (Valdimar Briem, 2006:24). Æskilegt væri að tekin yrði saman handbók um markmið og leiðir í umferðarfræðslu í skólum til að auðvelda skólum og kennurum útfærslu á þessari námsgrein.

4.5 Umferðarfræðsla sem valgrein í 8.-10. bekk grunnskóla

Námsgreinar í grunnskóla mega að hluta til vera frjálst val nemenda skv. 32. gr. núgildandi laga um grunnskóla. Á grundvelli þessa ákvæðis hefur menntamálaráðherra sett reglugerð nr. 387/1996 um valgreinar í grunnskólum með heimild í 2. mgr. 32. gr. laga um grunnskóla. Samkvæmt reglugerðinni er heimilt að verja hluta af námstíma nemenda í 9.-10. bekk í valgreinar og skulu þær greinar skipulagðar af grunnskóla og samþykktar af sveitarstjórn. Reglugerðin tekur aðeins til 9. og 10. bekkja en í frumvarpi til nýrra grunnskólalaga sem lagt hefur verið fram á Alþingi, er gert ráð fyrir að slíkt val komi inn í 8. bekk einnig.

Ætla má að áhugi nemenda í efstu bekkjum grunnskóla á umferðarmálum sé talsverður og með áhugaverðri uppsetningu á umferðarfræðslu sem valgrein er hægt að koma til móts við óskir þeirra sem hafa áhuga á frekari fræðslu um umferðarmál í efstu bekkjum grunnskóla.

4.6 Umferðarfræðsla í framhaldsskólum

Þó að skýrslu þessari sé einkum ætlað að fjalla almennt um umferðarfræðslu í leik- og grunnskólum og koma með tillögur til að efla þá kennslu, má leiða rök að því að umferðarfræðsla á fyrstu tveim árum í framhaldsskóla sé ekki síður mikilvæg en á þeim árum leggja margir nemendur grunn að ökunámi sínu og akstri ökutækis. Áhersla skal þó lögð á að hér er ekki um eiginlegt ökunám að ræða.

Enn sem komið leggur meirihluti ungmenna stund á ökunám meðan á framhaldsskólanámi stendur. Talsvert miklar kröfur eru gerðar í ökunámi og því er um eiginlegt nám að ræða. Því er ekki óeðlilegt að þetta nám verði metið til eininga í framhaldsskólum og verði þannig valkvæður hluti af því námi.

Námskrá framhaldsskóla (<http://menntagatt.is/default.aspx?pageid=477>) í lífsleikni frá árinu 1999 gerir ráð fyrir þremur þáttum sem tengja má umferðarfræðslu ungmenna við ökuleyfisaldur, þ.e. neytandinn í samfélaginu, maðurinn og vistkerfið og ferlimál og samgöngur.

Augljóst er að framhaldsskólarnir eru misjafnlega vel í stakk búnir að sinna þessari fræðslu en í námskránni frá 1999 segir: „Mikilvægt er að skólar nýti sér samstarf við félög, stofnanir, fyrirtæki og einstaklinga í útfærslu á einstökum lífsleikniáföngum. Á þann hátt nýtir skólinn sér reynslu sem býr í þjóðfélaginu og miðar að aukinni mannrækt og lífsleikni einstaklinga. Þetta samstarf getur verið í formi opinna fyrirlestra, verkefnaáfanga o.s.frv.“(8).

Í námskránni kemur fram að meginhugmynd lífsleikninnar sé einstaklingur í umhverfinu. Viðfangsefni greinarinnar geta þannig greinst í tvennt. Annars vegar eru það viðfangsefni sem beinast inn á við og eiga að efla með nemendum jákvæð viðhorf til þess að rækta með sér andleg verðmæti, líkamlegt heilbrigði og sálrænan styrk og jafnvægi, jafnframt því að efla félagsþroska þeirra, siðvit og virðingu fyrir sjálfum sér og öðrum. Hins vegar eru það viðfangsefni sem beinast út á við og eiga að leitast við að styrkja áræði nemandans, frumkvæði, sköpunargáfu og aðlögunarhæfni til að takast á við kröfur og áskoranir í daglegu lífi.

Meðal námsmarkmiða námskrárinnar er að námsmaður verði meðvitaður um ábyrgð sína sem neytandi í flóknu og margbreytilegu samfélagi (12). Þessi þáttur felur augljóslega í sér umræðu um ökutækið sem neysluvöru og kostnað sem því fylgir að reka það. Lögð er áhersla á að nemandi þroski með sér eftirfarandi þætti:

- skilning á mikilvægi vistfræðilegs jafnvægis
- skilning á hnattrænu samhengi vistkerfis jarðar
- vitund um stöðu og ábyrgð sína gagnvart vistkerfi jarðar (13)
- velti fyrir sér stöðu sinni sem einstaklingi í samhengi við manngert og náttúrulegt umhverfi; það felur m.a. í sér að nemandinn eflist í trúnni á að framlag hans sé einhvers virði, að hann sjálfur fái miklu áorkað í baráttunni fyrir bættu umhverfi (16).

Hér er fjallað um mengunarmál, hlýnun jarðar, mengunarvalda og í þessu samhengi t.a.m. umferðarmannvirki og áhrif þeirra á umhverfið. Við þetta má bæta að nemandi þroski með sér

vitund um mikilvægi öruggra, hagkvæmra og vistvænna samgangna í nútímasamfélagi, bæði í borg og sveit / þéttbýli og dreifbýli. Jafnframt getur þetta samstarf falið í sér vettvangsheimsóknir m.a. í forvarnarhús, aksturskennlusvæði, bráðamóttöku o.s.frv.

Á síðustu árum hefur þessi þáttur orðið brýnni, ekki síst í þéttbýli með auknum umferðarþunga. Mikilvægt er að skólar stuðli að því að nemandinn sjái aðra valkosti sem samgöngumáta en einkabílinn og augljósa kosti þess að efla vistvænar samgöngur.

Í 4. gr. reglugerðar um skólanefndir við framhaldsskóla nr. 132/1997 er hlutverk skólanefnda skilgreint. Þær skulu m.a. marka áherslur í starfi skólans og stuðla að sem bestum tengslum hans við atvinnu- og menningarlíf. Þar kemur m.a. umferðarfræðsla til álita og það hlutverk skólanefnda að útfæra frekar umferðarfræðslu í framhaldsskólum.

Telja verður að á grundvelli núgildandi námsskrár og með væntanlegum breytingum á námskrá séu miklir möguleikar til að útfæra markmið nánar m.t.t. umferðarfræðslu.

4.7 Móðurskóli í umferðarfræðslu

Með samningi Umferðarstofu við Grundaskóli á Akranesi frá 28. nóvember 2005 var skólinn gerður að móðurskóla á sviði umferðarfræðslu hér á landi.

Markmið samningsins er að efla umferðarfræðslu í skólum og fækka þannig umferðarslysum með markvissri fræðslu. Helstu verkefni samkvæmt samningnum eru:

- Að Grundaskóli verði opinberlega móðurskóli á sviði umferðarsfræðslu á Íslandi.
- Að uppbygging umferðarfræðslu í Grundaskóla verði öðrum skólum til eftirbreytni.
- Að verkefnisstjóri og hópur kennara á vegum Grundaskóla vinni að verkinu sameiginlega.
- Að samþætta kennslu við ýmsar aðrar námsgreinar, svo sem eðlis- og stærðfræði, myndmennt og annað.

Til viðbótar Grundaskóla hafa nú fjórir aðrir skólar bæst í hópinn, þ.e. Flóaskóli, Brekkuskóli, Grunnskóli Reyðarfjarðar og Grunnskóli Seltjarnarness og starfa þeir sem leiðtogaskólar í umferðarfræðslu.

Í könnun sem unnin var af Umferðarstofu og Grundaskóla í desember 2007 (Umferðarfræðsla í grunnskólum – könnun 2007:14) kemur fram að umferðarfræðsla í grunnskólum hefur eflst á allra síðustu árum í kjölfar samstarfssamnings Umferðarstofu, Námsgagnastofnunar og Grundaskóla. Ef niðurstöður umræddrar könnunar eru bornar saman við könnun Benedikts Sigurðarsonar frá því árið 2000 kemur fram að þá var umferðarfræðslu aðeins sinnt að einhverju leyti í þriðjungum grunnskóla. Í könnuninni nú kemur fram að 74% svarenda telja umferðarfræðslu vera sinnt í grunnskólum. Einnig kemur fram samkvæmt sömu könnun að umferðarfræðslu er getið í skólanámskrá 47% skóla. Af þessum niðurstöðum má sjá að árangur hefur náðst í útbreiðslu umferðarfræðslu í grunnskólum á allra síðustu árum.

Í ársskýrslu samráðshóps um framkvæmd umferðaröryggisáætlunar fyrir árið 2007 kemur fram að í árslok 2007 hafi 33 grunnskólar þegið sérstakt námskeið í umferðarfræðslu (Ársskýrsla samráðshóps um framkvæmd umferðaröryggisáætlunar fyrir árið 2007:10).

5.0 Ný löggjöf um grunnskóla og leikskóla

Fyrir Alþingi liggja nú fyrir frumvörp til heildarlaga um leikskóla og grunnskóla. Ef að lögum verður má gera ráð fyrir að umtalsverðar breytingar muni eiga sér stað í kennsluháttum í leik- og grunnskóla sem m.a. mun hafa áhrif á umferðarfræðslu í skólum.

5.1 Frumvarp til laga um leikskóla

Í frumvarpi til laga um leikskóla er barnið, réttindi þess og velferð í fyrirrúmi. Frumvarpinu er ætlað að skapa stutta og hnitmiðaða rammalöggjöf með samhljómi við löggjöf um önnur skólastig sem skapi skilyrði til að styrkja starf í leikskólum. Tekið er mið af breytingum á fjölskylduhögum, auknum fjölda íbúa sem eiga sér annað móðurmál en íslensku og menningarlegum fjölbreytileika.

Ísland er eitt fárra landa þar sem leikskólastigið hefur verið skilgreint sem sjálfstætt skólastig. Með breyttum þjóðfélags- og atvinnuháttum og fjölskylduhögum hafa leikskólar fengið aukið vægi sem uppeldis- og menntunarstofnanir en nú sækja 96% þriggja til fjögurra ára barna leikskóla.

Í frumvarpi þessu er leitast við að tryggja leikskólabörnum sem best náms-, uppeldis- og leikskilyrði sem taki mið af mismunandi þörfum barna og örvi alhliða þroska þeirra. Áhersla er lögð á velferð barna og að hagsmunir þeirra séu í fyrirrúmi.

5.2 Frumvarp til laga um grunnskóla.

Frumvarp til nýrra grunnskólalaga var lagt fram á Alþingi þann 27. nóvember 2007 (þingskjal 319, <http://www.althingi.is/dba-bin/ferill.pl?ltg=135&mnr=285>). Í 4. gr. segir: „Menntamálaráðherra fer með yfirstjórn þeirra málefna sem lög þessi taka til, setur grunnskólum aðalnámskrá, leggur grunnskólum til námsgögn, hefur eftirlit með gæðum skólastarfs, annast öflun, greiningu og miðlun upplýsinga, styður þróunarstarf í skólum og hefur úrskurðarvald í ágreiningsmálum eftir því sem lög þessi kveða á um. Menntamálaráðuneyti hefur eftirlit með því að sveitarfélög uppfylli þær skyldur sem lög þessi, reglugerðir og reglur settar samkvæmt þeim og aðalnámskrá grunnskóla kveða á um. Ráðherra skal á þriggja ára fresti leggja fram á Alþingi skýrslu um framkvæmd skólastarfs í grunnskólum landsins sem byggist m.a. á skýrslum

sveitarfélaga um skólahald skv. 37. gr. Menntamálaráðherra fer með yfirstjórn þeirra málefna sem lög þessi taka til.“

Í 6. gr. frumvarpsins er kveðið á um að í hverju sveitarfélagi skuli í umboði sveitarstjórnar vera skólanefnd sem fer með málefni grunnskóla eftir því sem lög og reglugerðir ákveða og sveitarstjórn eða sveitarstjórnir kunni að fela henni. Síðan er í 8. gr. kveðið á um að við grunnskóla skuli starfa skólaráð sem er samráðsvettvangur skólastjóra og skólasamfélags um skólahald. Jafnframt er skólastjóri ábyrgur fyrir skólanámskrá sem hver grunnskóli skal gefa út, sbr. 29. gr. frumvarpsins.

Segja má að hér hafi verið sett fram afar metnaðarfull markmið sem vafalaust munu koma umferðarfræðslu í skólum til góða, verði frumvarpið að lögum.

Í frumvarpinu er tekið af skarið með það að menntamálaráðherra hefur forræði yfir allri þeirri kennslu sem fram fer í grunnskólum landsins og ákveður tilhögun kennslunnar. Því er vandséð að þörf sé á að hafa hliðstætt ákvæði við 117. gr. umfl. í lögum.

5.3 Ný lög um umferðarfræðslu í Danmörku

Ekki er ætlunin að fara í samanburð á umferðarfræðslu í skólum í nágrannalöndunum í skýrslu þessari. Þó er freistandi að greina frá málum þessum í Danmörku, en ný lög um grunnskóla tóku þar gildi 1. janúar sl. Ákvæði um umferðarfræðslu í skólum er að finna í 1. mgr. 7. gr. laganna, svohljóðandi:

Eftirtalin fög eru skyldubundinn hluti af kennslu á grunnskólastigi:

- 1) Umferðarfræði
- 2) Heilbrigðis- og kynfræði
- 3) Menntunar-, starfs- og vinnumarkaðsfræði.

Samkvæmt þessu telst umferðarfræðsla í skólum hluti af almennu námi í Danmörku og sambærileg við kynfræðslu, lýðheilsufræði og fleiri hliðstæðar greinar. Í lögnum er því aðgengi allra barna að tilhlýðilegri fræðslu um umferðarmál tryggt en fyrirkomulag slíkrar kennslu er ekki útlistað nánar í sjálfum lögnum.

Nánari framkvæmd umferðarfræðslu í skólum er í námskrá, sjá nánari upplýsingar á heimasíðu danskra menntamálaráðgjafarvalda: <http://www.emu.dk/gsk/fag/fae/index.html>

Í Danmörku heyrir umferðarmál undir dómsmálaráðuneytið en það hefur engin afskipti af skipulagi umferðarfræðslu í skólum. Er það alfarið í verkahring menntamálaráðuneytisins að tryggja að slík fræðsla fari fram enda er litið svo á að umferðarfræði séu ómissandi hluti af almennri fræðslu til að búa nemendur undir þátttöku í nútímalegu, borgaralegu samfélagi. Þess ber einnig að geta að engin ákvæði eru um umferðarfræðslu í skólum í dönsku umferðarlögunum.

6.0 Skipan umferðarfræðslu í skólum til framtíðar

Umferðarfræðsla í skólum landsins á sér nokkuð langa sögu og hefur skilað ungmennum betur undirbúnum út í umferðina til að takast á við hættur sem leynast þar. Engu að síður má á mörgum sviðum gera betur og því hefur starfshópurinn sett eftirfarandi tillögur og hugmyndir á blað um frekari útfærslu á umferðarfræðslu í skólum landsins.

6.1 Umferðarfræðslusvið Umferðarstofu

Árið 2002 sameinuðust Umferðarráð og Skráningarstofa þegar sett var á stofn Umferðarstofa. Umferðarfræðsla í skólum er eitt af verkefnum umferðaröryggissviðs Umferðarstofu en Umferðarstofa gegnir margháttaðu hlutverki í tengslum við ökutæki, svo sem skráningu, ökunám og ökuþróf, slysaskráningu, umferðarfræðslu og fleira (<http://www.us.is/id/692>).

Reynsla af núverandi tilhögun þessa málaflokks bendir ekki til að hún hafi skilað sér í auknu öryggi barna í umferðinni enda sjálfsagt erfitt um vik þegar svo víðfeðmt starf fer fram á vettvangi umferðaröryggissviðs sem raun ber vitni.

Til að samhæfa betur það starf sem unnið er að á sviði umferðarfræðslu er æskilegt að í nýjum umferðarlögum verði kveðið á um að á vegum Umferðarstofu verði starfrækt sérstakt umferðarfræðslusvið sem hafi m.a. eftirfarandi verkefni með höndum:

- Að vera tengiliður umferðaröryggisyfirvalda við skóla vegna umferðarfræðslu í skólum.
- Að hafa milligöngu um gerð námsefnis í samvinnu við Námsgagnastofnun eða aðra aðila til kennslu í grunnskólum landsins.¹
- Að hafa yfirumsjón með gerð námsefnis til kennslu í leikskólum og skipuleggja námið.
- Að vera tengiliður við fyrirtæki/samtök/stofnanir sem vilja leggja umferðaröryggismálum lið.
- Að vera tengiliður við umferðarfulltrúa í skólum og miðla upplýsingum.
- Að vera tengiliður við lögreglustjóra vegna skipulagningar á umferðarfræðslu lögreglunnar í skólum.

-
- Að semja við aðila sem lent hafa í alvarlegum umferðarslysum að fara á fundi og segja frá lífsreynslu sinni og hvað beri að varast.
 - Að undirbúa og hafa yfirumsjón með átaksverkefnum í umferðinni, td. að undirbúa árlegt umferðaröryggisátak á haustin þegar skólar hefjast og aðstoða við gerð umferðaröryggisáætlana grunnskóla.
 - Að eiga samstarf við og skiptast á upplýsingum við umferðaröryggisstofnanir í nágrannalöndunum.

Með tilliti til þeirrar mikilvægu starfsemi sem umferðarfræðsluviði Umferðarstofu er ætlað að sinna hlýtur að vera eðlilegt að gerð sé krafa um að forstöðumaður sviðsins hafi uppeldis- eða kennararmenntun.

6.2 Mikilvægi fjölbreytni í umferðarfræðsla í skólum

Við gerð námsefnis og útfærslu á umferðarfræðslu í skólum er vert að líta til þess hvernig tengja megi námið öðrum námsgreinum. Sem dæmi má nefna að tilvalið er að tengja eftirtaldar námsgreinar við umferðarfræðslu í skólum:

- Umhverfismennt
- Stærðfræði
- Eðlisfræði
- Íþróttir
- Samfélagsgreinar
- Myndmennt
- Lífsleikni

Hvetja ætti skóla til að huga sérstaklega að þessu samspili sem getur þýtt að mögulegt er að kenna fleiri en eina grein á sama tíma.

Á undanförunum árum hefur hugtakið „útiskóli“ fengið stærra hlutverk en áður. Eins og hugtakið ber með sér er gert ráð fyrir að nám fari fram utan dyra. Svo dæmi sé tekið má segja að Vinnuskóli Reykjavíkur sé útiskóli en skólinn starfar allt árið. Á veturna fer fram atvinnutengt nám og á sumrin tekur við útivinna nemenda þar sem fléttað er saman fræðslu sem snýr að breiðum lífsleikniþáttum, svo sem fræðslu um samgöngur

(<http://www.vinnuskoli.is/?s=2&frettID=563>), en segja má að umferðarfræðsla í skólum falli einkar vel að námi í útiskóla.

Í því sambandi er vert að benda á að í Grundaskóla hefur eldri nemendum verið falið að fara í vettvangsgöngur með yngri nemendum í því skyni að þau læri „réttu handtökin“ í umferðinni og hefur þetta fyrirkomulag gefist vel.

Við endurskoðun umferðarfræðslu í skólum er sjálfsagt að líta til þess möguleika að umferðarfræðsla fari að hluta til fram utandyra.

6.3 Breyttur samgöngumáti og umferðarfræðsla í skólum

Í skýrslu Alþjóðaheilbrigðisstofnunarinnar (WHO), “Young People’s Health in Context. Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) study: International Report from the 2001/2002 survey (http://www.euro.who.int/InformationSources/publications/catalogue/20040601_1), var heilsufar barna á aldrinum 11, 14, og 15 ára rannsakað í 35 aðildarlöndum WHO. Þar kom fram að börnum er ráðlagt að taka þátt í líkamlegri áreynslu að minnsta kosti eina klukkustund á dag fimm eða fleiri daga vikunnar. Raunin var sú að minna en helmingur þeirra sem spurðir voru náðu þessum markmiðum. Ein af ástæðum þessa er að með síauknum umferðarþunga á undanförunum árum hefur gangandi vegfarendum verið gert erfiðar fyrir að komast á milli staða. Þetta hefur leitt til þess að börn eru keyrð til og frá skóla í stað þess að þau gangi eða hjóli. Nú er markvisst unnið að því að breyta þessari þróun með átaki í eflingu vistvænna samgangna.

Einn þáttur umferðarfræðslu í skólum er að benda á valkosti til að komast á milli staða. „Jafnrétti“ milli ólíkra samgöngumáta er krafa dagsins og því þarf að koma á framfæri við ungu kynslóðina í tengslum við umferðarfræðslu í skólum sem er kjörinn vettvangur til þess.

6.4 Umferðarfulltrúar í skólum

Til að stuðla að framgangi umferðarfræðslu í skólum er æskilegt að umferðarfulltrúar verði tilnefndir í öllum grunnskólum landsins. Hlutverk þeirra verði að samræma umferðarkennslu í viðkomandi skóla og vera tengiliðir við yfirvöld og félagasamtök í málum sem varðar umferðarfræðslu og umferðaröryggi nemenda. Að öðru leyti þarf að skilgreina hlutverk

umferðarfulltrúa, þjálfun sem þeir fá og greiðslu fyrir verkið. Tekið skal fram að hér er átt við hlutastarf starfsmanns í hverjum skóla.

6.5 Umferðaröryggisáætlun í grunnskólum

Víða erlendis, ekki síst á Norðurlöndunum, er grunnskólum gert að útbúa umferðaröryggisáætlanir sem nemendur eru virkir í að móta. Í þeim eru almenn stefnumörkun viðkomandi skóla í umferðaröryggismálum, nánasta umhverfi skólans greint og hvað beri að varast fyrir nemendur að því er umferð varðar til að tryggja öryggi þeirra til og frá skóla og meðan á skólatíma stendur.

Segja má að lífsleikniáætlun grunnskóla sé í raun ígildi umferðaröryggisáætlunar, en vert er að skoða þann möguleika að umferðaröryggisáætlanir séu útfærðar á grundvelli sjálfstæðrar áætlunar um umferðaröryggi viðkomandi skóla sem endurnýjuð er á hverju hausti. Vitanlega myndi lífsleikniáætlun hafa þar mikið vægi, en áhersla lögð á að hér sé um sjálfstætt verkefni að ræða.

Í þessu sem öðrum slíkum verkefnum er brýnt að skólum sé gert að senda viðkomandi áætlanir frá sér og einhvers konar úttekt sé gerð á því hvort markmiðum þeirra sé framfylgt. Tilvalið er að veita viðurkenning árlega til þeirra skóla sem skara framúr í gerð slíkra áætlana og framfylgja þeim á réttan hátt. Verði umferðarfræðsluvið Umferðarstofu að veruleika er eðlilegt að þar verði haldið utan um umferðaröryggisáætlanir grunnskóla og að skólar fái þar aðstoð við gerð slíkra áætlana.

Einnig kæmi til greina að efnt yrði árlega til samkeppni um bestu umferðaröryggisáætlun grunnskóla og myndi það eflaust hvetja skóla og nemendur til dáða á því sviði.

6.6 Hlutverk lögreglu í umferðarfræðslu í skólum endurskilgreint

Á umliðnum árum hefur lögreglan gegnt mikilvægu hlutverki í umferðarfræðslu leik- og grunnskólabarna. Samkvæmt reglugerð nr. 534/1989 er fræðslufirvöldum gert að leita samvinnu við lögreglustjóra vegna umferðarfræðslu í skólum.

Þetta fyrirkomulag hefur verið við lýði undanfarin ár og hefur gefist vel, en í skýrslu Benedikts Sigurðarsonar um umferðarfræðslu í skólum (Benedikt Sigurðarson 2002:58-59) kemur fram að lögreglan hefur kvartað undan því að fá ekki markvissan undirbúning fyrir verkefnið. Einnig er þar bent á að verkefni þetta sé gjarnan skorið niður fyrst þegar fjármagn er takmarkað. Hins vegar er þetta oft á tíðum eini formlegi umferðarfræðsluþátturinn og því er æskilegt að tryggja að þessi umferðarfræðsla haldi áfram í skólum landsins.

Til grundvallar slíku starfi er eðlilegt að gerður verði samningur við embætti Ríkislögreglustjóra um framkvæmd þess á grundvelli umferðaröryggisáætlunar. Þar yrðu skilgreind þau verkefni sem lögreglan myndi sinna og tryggja þannig að þau skarist ekki við aðra umferðarfræðslu í skólum. Jafnframt yrði leitast við að samþætta fræðsluefni lögreglunnar við það efni sem skólarnir nota í umferðarfræðslu, eins og lagt er til í umferðaröryggisáætlun.

6.7 Að rödd barna heyrir

Í málefnum umferðarfræðslu barna er sérstaklega mikilvægt að fá fram sjónarmið þeirra sem málið varðar, þ.e. barnanna sjálfra.

Hvaða skoðun hafa börn á tilhögun umferðarfræðslu, hafa þau hugmyndir sem leitt geta til markvissari fræðslu? Þar sem umferðarfræðsla í skólum eru nokkuð flókin fræði sem snerta margar námsgreinar, sbr. kafla 6.4 hér að framan er næsta víst að margir möguleikar eru fyrir hendi til að ná markmiðum sem sett eru í kennslu í umferðarfræðslu í skólum. Því er algengt erlendis að börn fái tækifæri til að tjá sig um þessi mál og hvað þau telji að skili mestum árangri.

Í þessu sambandi að vert að minna á ákvæði 12. gr. Barnasáttmála Sameinuðu þjóðanna en þar segir að börn eigi rétt á að segja skoðun sína í öllum málum er þau varða og ber hinum fullorðnu að taka réttmætt tillit til skoðana þeirra með hliðsjón af aldri þeirra og þroska. Mikilvægt er að nýta sér reynsluheim barna á umferðarsviðinu og gera þau þannig að virkari þátttakendum í því mikilvæga verkefni að bæta umferðarhegðun og fækka slysum.

6.8 Hlutverk foreldra í umferðarfræðslu barna verði skilgreint

Eins og áður hefur komið fram verður ekki litið framhjá ábyrgð foreldra á að uppfæða börn sín um umferðarmál og hvernig öryggi þeirra er best borgið í umferðinni. Í þessu efni er samstarf heimilis og skóla afar mikilvægt. Athugandi er að koma á þjálfunarnámskeiðum fyrir foreldra í umferðarfræðslu og einnig að miða kennsluefni við að foreldrar tileinki sér það og noti við að kenna börnum umferðarreglur.

Í Finnlandi fá foreldrar barna kerfisbundið fræðsluefni um umferðarmál sem þeim er ætlað að nota til að uppfæða börn sín um rétta hegðun þeirra í umferðinni. Hér á landi mætti hugsa sér að foreldrar fengju slíkt efni við upphaf skólagöngu barna sinna og síðan aftur við 10 til 12 ára aldur þeirra.

6.9 Hlutverk kennara í umferðarfræðslu í skólum

Umferðarfræðsla hefur til þessa ekki verið skipulögð í grunnnámi kennara, hvorki í leik- né grunnskólakennaranámi þrátt fyrir ákvæði í reglugerð og er brýnt að úr verði bætt til að efla færni kennara í að sinna umferðarfræðslu í skólum.

Ekki er heldur að finna í námskrám háskóla, sem hafa námsbrautir í leikskólakennarafræðum útfærslu á umferðarfræðslunámi kennaranema.

Eins og fram kemur í tillögum ráðgjafanefndar Umferðarráðs um námsefni (Umferðarfræðsla. 1998:19) þá er mikilvægt að kjarni námsefnis á hverju námsstigi verði handbók fyrir kennara sem inniheldur kennsluleiðbeiningar, verkefnablöð, glærur, tölvuefni og annað sem varðar umferðarfræðslu. Í framangreindri skýrslu er notað hugtakið „umferðarfræði“ og er spurning hvort nota skuli það hugtak í sambandi við undirbúning kennaranema til kennslu á því sviði. Í þessu sambandi er þó vert að nefna að hugtakið er m.a. notað við kennslu á stór ökutæki og hefur aðra merkingu þar en hér.

6.10 Umferðaröryggismál barna á sérstakri heimasíðu

Umferðarfræðsla í skólum er í eðli sínu alþjóðlegt málefni, það sem lærist á einum stað kemur að gagni annars staðar þar sem umferðarreglur eru að mestu leyti samræmdar, ekki síst fyrir tilstilli starfsemi umferðardeildar UNECE, Efnahagsnefnd Sameinuðu þjóðanna fyrir Evrópu, sem hefur aðsetur sitt í Genf, Sviss.

Í nágrannalöndum okkar er undantekningalaust hægt að nálgast fjölbreyttar upplýsingar á netinu um allt sem varðar örugga umferð. Þar er enn fremur að finna mikinn fróðleik um umferðaröryggi barna og kennsluefni fyrir þau í umferðarfræðslu. Vefurinn www.umferd.is er haldið úti af Umferðarstofu, Grundaskóla og Námsgagnastofnun og er Grundaskólaverkefnið þar fyrirferðarmest. Mikilvægt er að þróa þennan vef enn frekar og bæta almennum upplýsingum um umferðarmál við vefinn þannig að þangað megi sækja allar upplýsingar sem varðar umferð og fræðslu þar um.

Hér að neðan eru nokkrir slíkir vefir sem hafa má til hliðsjónar við endurgerð www.umferd.is.

- www.sikkertrafik.dk er danskur, almennur umferðaröryggisvefur sem er algerlega aðskilin frá www.færdselsstyrelsen.dk sem er stofnun sambærileg Umferðarstofu hér á landi.
- www.tryggtrafikk.no er norskur, almennur umferðaröryggisvefur og er ætlað að þjóna þeim tilgangi að vera tengiliður milli opinberra aðila og frjálsra félagsamtaka.
- www.rospea.com er breskur vefur sem rekinn er af samtökunum *Royal Society for the Prevention of Accidents*, sem eru frjáls slysavarnasamtök er halda úti fróðlegri heimasíðu um allt sem varðar börn og umferð.
- www.thinkroadsafety.gov.uk/ er vefur breska samgönguráðuneytisins um allt sem varðar umferðaröryggismál með sérstakri áherslu á börn og unglunga. Þar geta blaðamenn, foreldrar og kennarar nálgast mikið magn kennsluefnis og upplýsinga um umferðaröryggi barna.
- www.aktiveskolebarn.no er samstarfsverkefni félagsmála- og heilbrigðisráðuneytanna, Vegagerðarinnar, lögreglu og Trygg Trafikk. Tilgangur með vefnum er að hvetja börn til að ferðast í og úr skóla á öruggan hátt.

-
- www.trafiksjov.dk er danskur vefur fyrir yngstu vegfarendurna (að 8 ára aldri) með ýmsum leikjum sem ætlað er að þjálfa börnin í réttri umferðarhegðun. Vefurinn er rekinn af Rådet for større Færdselssikkerhed og danska samgönguráðuneytinu.
 - www.trafficclub.co.uk er forvitnilegur breskur vefur ætlaður börnum á leikskólaaldri.
 - (sjá <http://www.roadsafe.com/news/newsletter.aspx?num=7>)
 - www.3m.com/intl/uk er breskur vefur sem fjallar um öryggismál barna og er gerður að frumkvæði kennara á Bretlandi í samstarfi við nokkur fyrirtæki.

7.0 Þróun og gerð námsefnis

Vorið 2007 voru samþykkt á Alþingi lög nr. 71/2007 um námsgögn. Í 1. grein laganna segir að markmið þeirra sé að tryggja framboð og fjölbreytileika námsgagna í samræmi við þarfir nemenda og skóla. Jafnframt er kveðið á í lögnum um ábyrgð og stuðning ríkisins við þróun, gerð og útgáfu námsgagna fyrir leik-, grunn- og framhaldsskóla og um öflun námsgagna fyrir grunnskóla.

Í 2. gr. laganna er kveðið nánar á um í hverju ábyrgð og stuðningur ríkisins skv. 1. gr. laganna feli í sér sem er eins og hér segir:

- a. rekstur Námsgagnastofnunar, sem leggur grunnskólum til námsgögn
- b. fjárframlög til námsgagnasjóðs, sem úthlutar fé til grunnskóla til kaupa á námsgöngum
- c. fjárframlög til þróunarsjóðs námsgagna, sem styrkir nýsköpun, þróun, gerð og útgáfu námsgagna fyrir leik-, grunn- og framhaldsskóla.

Í 6. gr. laganna kemur fram að hlutverk námsgagnasjóðs sé að leggja grunnskólum fé til námsgagnakaupa í því augnamiði að tryggja val þeirra um námsgögn. Framlög til námsgagnasjóðs eru ákveðin á fjárlögum ár hvert.

Í ljósi þess að viðvarandi skortur hefur verið á aðgengilegu námsefni til notkunar í umferðarfræðslunámi í skólum er mikilvægt að þróunarsjóður námsgagna styrki verkefni sem tengjast umferðarfræðslu. Í því sambandi væri gagnlegt að gera heilsteypta áætlun um námsefnisgerð í umferðarfræðslu í skólum fyrir grunnskólann. Slík áætlun þarf að byggjast á nákvæmri þarfagreiningu miðað við áfangamarkmið lífsleikni.

Við áætlun um þróun námsefnis og viðfangsefna til umferðarfræðslu í skólum er mikilvægt að huga að því að gert sé námsefni fyrir ákveðna aldurshópa fremur en að hver árangur í skóla hafi afmarkað námsefni. Að mati starfshópsins er æskilegt að námsefnisgerð í umferðarfræðslu í skólum verði skipt í eftirfarandi aldurstig:

1. Námsefni fyrir leikskóla.
2. Námsefni fyrir grunnskóla sem skiptist í eftirfarandi hluta:

-
- a. fyrir 1.-4. bekk grunnskóla.
 - b. fyrir 5.-7. bekk grunnskóla.
 - c. fyrir 8.-10. bekk grunnskóla.
3. Námsfni fyrir framhaldsskóla.

Umferðarstofa, Námsgagnastofnun og Grundaskóli gætu hugsanlega auglýst styrki til námsfnisgerðar á sviði umferðarfræðslu í skólum.

Við ákvörðun um tilhögun umferðarfræðslu í skólum og gerð námsfnis gæti verið gagnlegt að líta til nágrannalanda okkar og kynnast því hvernig staðið er að gerð námsfnis á sviði umferðarfræðslu.

Heimildaskrá

Alþingi. 2007. *Tillaga til þingsályktunar um fjögurra ára samgönguáætlun fyrir árin 2007-2010. (Lögð fyrir Alþingi á 133. löggjafarþingi 2006-2007).*

Benedikt Sigurðarson. 2002. *Umferðarfræðsla í skólum.* RANNUM. Reykjavík

Dómsmálaráðuneytið (2001). Skýrsla starfshóps sem skipaður var af dómsmálaráðherra til að fara yfir núgildandi umferðarlöggjöf, umferðarlögin og reglugerðir samkvæmt þeim.

Einar Guðmundsson, Jóhann Örn Héðinsson, Sigurður Þorsteinsson, Tryggvi Jakobsson, Þóra Guðmundsdóttir, Guðmundur Þorsteinsson. 1998. *Umferðarfræðsla. Tillögur ráðgjafarnefndar Umferðarráðs um námsefni til umferðarfræðslu.* Reykjavík.

Eiríkur Hreinn Helgason, Guðni Olgeirsson, Guðrún Þórsdóttir, Magnús V. Magnússon og Guðmundur Þorsteinsson. 1998. *Umferðarfræðsla í skólum – Tillögur ráðgjafarnefndar Umferðarráðs um stefnumörkun og framtíðarsýn.* Reykjavík, nóvember 1998.

Grundaskóli Akaranesi. *Umferðarfræðsla í grunnskólum – könnun 2007.* Desember 2007.
Línuhönnun verkfræðistofa, Guðbjörg Lilja Erlendsdóttir, Haraldur Sigþórsson og Þórólfur Nielsen. *Kostnaður umferðarslysa eftir alvarleika.* 2006. Skýrsla gerð með styrk frá RANNUM og framkvæmdasviði Reykjavíkurborgar.

Menntamálaráðuneytið. 2007. *Aðalnámskrá grunnskóla – lífsleikni.* Reykjavík.

Umferðarstofa. 2006. *Umferðarslys á Íslandi 2006.*

Umferðarstofa 2008. *Ársskýrsla samráðshóps um framkvæmd umferðaröryggisáætlunar fyrir árið 2007.* Reykjavík 2008.

Valdimar Briem. 2006. *Öryggi barna í umferðinni: Slys og fræðsla.* Skýrsla styrkt af RANNUM. Reykjavík.

Af netinu

Námsgagnastofnun. 2006. Dreifibréf.

Vefslóð: http://www.namsgagnastofnun.is/media/upplýsingaefni/2feb.dreifibref_a4.pdf.

Alþjóðaheilbrigðisstofnunin, WHO. 2002. “*Young people’s health in context. Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) study: international report from the 2001/2002 survey*”. Sótt af netinu 04.12.07.

http://www.euro.who.int/InformationSources/publications/catalogue/20040601_1

Umboðsmaður barna. 2007. *Samþykkt Allsherjarþings Sameinuðu þjóðanna frá 20. nóvember 1989*. Samningurinn var undirritaður af Íslands hálfu 26. janúar 1990 og fullgiltur 28. október 1992. Tekið af netinu 27.11.07.

Vefslóð: http://www.barn.is/adalsida/barnasattmalinn/barnasattmalinn_i_heild/

Grundaskóli. 2007. *Tillögur að fyrirkomulagi umferðarfræðslu*. Tekið af netinu 04.12.07.

Vefslóð: http://www.grundaskoli.is/default.asp?sid_id=31546&tre_rod=012%7C002%7C&tId=1

Alþingi. 2007. *Umferðarlög nr. 50/1987*. Sótt af netinu 27.11.07.

<http://www.althingi.is/lagas/nuna/1987050.html>

Forsætisráðuneytið. 2008. *Stefnuræða forsætisráðherra 1. október 2007*. Tekið af netinu 08.02.08.

Vefslóð: <http://www.forsaetisraduneyti.is/radherra/raedurGHH/nr/2723>

Línuhönnun. 2006. *Kostnaður umferðarslysa eftir alvarleika*. Skýrsla gerð með styrk frá RANNUM og framkvæmdasviði Reykjavíkurborgar. Tekið af netinu 08.02.08.

Vefslóð: [http://vgwww.vegagerdin.is/vefur2.nsf/Files/2006_rannum_kostn_alvarl/\\$file/2006-05-15%20Kostna%c3%b0ur%20umfer%c3%b0arslysa%20eftir%20alvarleika.pdf](http://vgwww.vegagerdin.is/vefur2.nsf/Files/2006_rannum_kostn_alvarl/$file/2006-05-15%20Kostna%c3%b0ur%20umfer%c3%b0arslysa%20eftir%20alvarleika.pdf)

Menntamálaráðuneytið. 1999. *Aðalnámskrá leikskóla*. Tekið af netinu 29.11.07.

Vefslóð: <http://bella.stjr.is/utgafur/ALalmennurhluti.pdf>

Menntamálaráðuneytið. 2007. *Lífsleikni 2007*. Sótt af netinu 08.02.08.

Vefslóð: http://bella.mrn.stjr.is/utgafur/adalnamskra_grsk_lifsleikni.pdf

Menntamálaráðuneytið. 1996. *Aðalnámskrá framhaldsskóla. Almennur hluti. 1999*. Sótt af netinu 03.04.08.

Vefslóð: <http://bella.mrn.stjr.is/utgafur/AFalmennurhluti.pdf>

Menntamálaráðuneytið 2008. *Aðalnámskrá grunnskóla*. Sótt af netinu 03.04.08

Vefslóð: <http://www.menntamalaraduneyti.is/utgefing-efni/namsskrar//nr/3953>

OECD 2004. *Road safety: Making roads healthy*. Tekið af netinu 20.04.08

Vefslóð: http://www.oecdobserver.org/news/fullstory.php/aid/1285/Road_safety:_Making_roads_healthy.html

UNECE, Efnahagssamvinnunefnd Sameinuðu þjóðanna fyrir Evrópu. Tekið af netinu 04.12.07.

Vefslóð: http://www.euro.who.int/violenceinjury/injuries/20070417_1

Forsætisráðuneytið 2007. *Stefnuræða forsætisráðherra á Alþingi 2007*. Sótt af netinu 03.04.08

Vefslóð: <http://www.forsaetisraduneyti.is/radherra/raedurGHH/nr/2723>